

W kręgu ekonomicznych problemów wsi i rolnictwa
Sylwetka Profesora Jana Zalewa

In the sphere of rural and agricultural economic problems
Profile of Professor Jan Zalewa

Profesor Jan Zalewa jest na Wydziale Ekonomicznym UMCS postacią niezwykłą. Należy do niewielkiej grupy nauczycieli akademickich, którzy 1 października 1965 r. zainaugurowali zajęcia na Wydziale. Dzisiaj jest ostatnim z tej grupy „ojców założycieli”, żywą historią Wydziału.

Jan Zalewa urodził się 30 czerwca 1940 r. we wsi Borów w powiecie krasnostawskim. W Borowie w 1954 r. ukończył szkołę podstawową, a następnie w 1959 r. Technikum Rolniczo-Chmielarskie w Krasnymstawie. W tym też roku podjął studia w Szkole Głównej Planowania i Statystyki, gdzie w 1964 r. obronił pracę magisterską. Po ukończeniu studiów na organizującym się Wydziale Ekonomicznym UMCS został zatrudniony jako asystent. Odtąd cała jego kariera, kolejne stopnie naukowe i stanowiska były związane z tym Wydziałem. Był jednym z pierwszych doktorów, który tu, na Wydziale, obronił w 1970 r. swoją rozprawę, a następnie w 1976 r. przeprowadził i obronił habilitację. W 1977 r. otrzymał stanowisko docenta i był pierwszym samodzielnym pracownikiem naukowym spośród asystentów, którzy rozpoczynali pracę na Wydziale Ekonomicznym. Dalszym etapem jego kariery było stanowisko profesora nadzwyczajnego, które otrzymał w 1991 r.

Od początku pracy na Wydziale Ekonomicznym Jan Zalewa był związany z Katedrą (później Zakładem) Ekonomiki Rolnictwa utworzoną przez Profesora Augustyna Woś. Profesor Woś odegrał znaczącą rolę w jego karierze zawodowej i naukowej, najpierw zatrudniając go w organizowanej przez siebie Katedrze, a następnie sprawując opiekę naukową jako promotor pracy doktorskiej. Profesor Augustyn Woś, który w 1966 r. objął wiodącą na Wydziale Katedrę Ekonomii Po-

litycznej, opiekował się wieloma młodymi pracownikami naukowymi, ale w Janie Zalewie miał nadal swojego najważniejszego ucznia na Wydziale.

W 1977 r. docent Jan Zalewa objął funkcję kierownika Zakładu Ekonomiki Rolnictwa i odtąd będzie nadzorował program studiów na kierunku ekonomika rolnictwa (pierwszym z kierunków studiów powstałym na Wydziale Ekonomicznym). W 1983 r. zmodernizował i poszerzył profil naukowy Zakładu, przekształcając go w Zakład Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Zainicjował utworzenie na Wydziale specjalności „gospodarka żywnościowa” w związku z przechodzeniem od branżowego do funkcjonalnego charakteru kształcenia studentów ekonomii. Specjalność „gospodarka żywnościowa” na Wydziale Ekonomicznym, zdaniem jego twórcy, odpowiadała potrzebom regionu lubelskiego i dawała większe szanse naukowego rozwoju grupie specjalistów skupionych w jego Zakładzie. Przygotował plan studiów tej specjalności oraz sprawował merytoryczny nadzór nad opracowaniem programów poszczególnych przedmiotów.

Oprócz kierowania Zakładem Profesor Zalewa piastował wiele innych ważnych funkcji wpływających na rozwój Wydziału. W latach 1987–1990 pełnił funkcję dyrektora Instytutu Ekonomiki Produkcji, Organizacji i Zarządzania. Kilkakrotnie pełnił funkcję prodziekana, łącznie 7 lat.

W 1990 r. został wybrany na dziekana Wydziału. Były to niezwykle ważne lata w rozwoju polskich uczelni w warunkach restrukturyzacji systemowej i politycznej państwa. Szczęólnego znaczenia nabrało przebudowywanie nauk społecznych, odchodzących od dogmatycznego marksizmu. Przełom dokonywał się także w naukach ekonomicznych. Zaowocował nowymi programami studiów i nowymi strukturami kształcenia, co dało początek swoistej ekspansji studiów ekonomicznych, przejawiającej się ogromnym wzrostem zainteresowania tym kierunkiem wśród kandydatów. W porozumieniu z ówczesnym rektorem UMCS Profesorem Eugeniuszem Gąsiorem, zwolennikiem daleko idących zmian na uczelni w duchu nowych czasów, dziekan Jan Zalewa wraz ze swoją ekipą prodziekanów – Piotrem Karpusiem i Jerzym Węclawskim, przeprowadzili Wydział z ekonomii tzw. realnego socjalizmu do ekonomii gospodarki rynkowej. Związany był z tym nowy program studiów, w którym nauki ekonomiczne przestały już być głównie przedmiotem ideologicznym. Równocześnie w tej kadencji uległy przyspieszeniu awanse naukowe pracowników Wydziału, a także nasiliły się kontakty naukowe z ośrodkami zagranicznymi. Z perspektywy czasu widać, jak przełomowa była to kadencja i jak zaważyła na dalszym rozwoju Wydziału.

W swej długoletniej pracy na Wydziale Ekonomicznym Profesor Jan Zalewa niezwykle dużo czasu poświęcał dydaktyce oraz opiece nad młodą kadrą naukową. Na Wydziale przechodził kolejne szczeble pracy dydaktycznej, prowadząc wszystkie formy zajęć, ale, jak się wydaje, największą satysfakcję sprawiały mu te kontakty ze studentami, które pozwalały na bezpośrednią wymianę my-

śli, a więc seminaria. Jego wieloletni dorobek jako opiekuna prac magisterskich jest imponujący. Pod jego kierunkiem powstało ponad 500 prac magisterskich. W pracy ze studentami zawsze wykazywał wiele życzliwości, posiadał umiejętność nawiązywania osobistego kontaktu, który ułatwiał mu przekazywanie wiedzy i doświadczenia badawczego.

Zasłużył się także w opiece nad młodą kadrą naukową. Wypromował 6 doktorów, recenzował wiele innych prac doktorskich i habilitacyjnych. Był egzaminatorem z ekonomii na egzaminach doktorskich na innych wydziałach i uczelniach naszego środowiska.

Profesor Jan Zalewa pełnił także odpowiedzialne funkcje naukowe poza UMCS. W roku 1966 z inicjatywy Wydziału Ekonomicznego UMCS powstała Sekcja Komitetu Badań Regionów Uprzemysławianych PAN. Przewodniczącym Sekcji został Profesor Augustyn Woś, a funkcję sekretarza powierzono magistrowi Janowi Zalewie. Ta lubelska placówka badawcza swym zasięgiem obejmowała rejon dużej na owe czasy inwestycji rolniczej – kanał Wieprz-Krzna oraz rejon wielkiej inwestycji przemysłowej „Puławy”. Sekcja funkcjonowała w latach 1966–1975. Efektem jej działalności było wiele publikacji naukowych pracowników Wydziału, kilka konferencji naukowych oraz przygotowanie kilku rozpraw doktorskich. Była to ważna placówka badawcza dla rozwoju pracowników Wydziału.

Jan Zalewa prowadził także aktywną działalność dydaktyczną i szkoleniową poza uczelnią. Już w roku akademickim 1967/1968 jako magister prowadził zajęcia na dwuletnim Studium Ekonomiki Rolnictwa i Polityki Rolnej dla pracowników pionu spółdzielczego organizowane przez Lubelski Oddział Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Na zamówienie lubelskiego oddziału NOT prowadził dla dyrektorów cykl wykładów z rachunku ekonomicznego w rolnictwie. Na spotkaniach aktywu politycznego ZSL i ZMW na uczelni i w lubelskim środowisku wygłosił wiele referatów na temat ekonomicznych problemów rolnictwa PRL, rynku produktów żywnościowych, ekonomicznych i społecznych przemian wsi polskiej i sytuacji rolnictwa polskiego.

Związany był także z różnymi instytucjami naukowymi w swej specjalności. W latach 1977–1985 był członkiem Rady Naukowej Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, w latach 1981–1983 – członkiem Komitetu Nauk Ekonomicznych PAN, a w latach 1996–2002 – członkiem Komitetu Ekonomiki Rolnictwa PAN. Od 1987 r. jest członkiem rzeczywistym Lubelskiego Towarzystwa Naukowego. W latach 1985–1988 był członkiem Rady Programowej „Problemów Ekonomicznych” – miesięcznika wydawanego przez Zarząd Oddziału PTE w Krakowie. Pismo to, o ogólnopolskim charakterze, posiadało wysoką rangę naukową w kręgach ekonomistów.

Zainteresowania badawcze Profesora Jana Zalewy koncentrowały się wokół kilku problemów, które ogólnie można ująć jako analiza procesów gospodarczych

w rolnictwie polskim oraz analiza funkcjonowania kompleksu gospodarki żywnościowej tak w systemie gospodarki nakazowo-rozdzielczej, jak i rynkowym.

Szczegółowo badał relacje czynników wytwórczych i ich efektywność w gospodarce chłopskiej w systemie nakazowo-rozdzielczym. Wyniki tych badań znalazły miejsce w rozprawie doktorskiej. Według Profesora Wosia Jan Zalewa od początku stawiał sobie trudne zadania naukowe, podejmował nowe problemy badawcze i starał się być oryginalny w ich rozwiązywaniu. Świadczy o tym rozprawa doktorska *Relacje ziemia–praca–majątek produkcyjny w indywidualnej gospodarce chłopskiej*. Tę problematykę badawczą kontynuował w kilku kolejnych artykułach, a następnie znacznie poszerzył w rozprawie habilitacyjnej *Związki rolnictwa z przemysłem wytwarzającym środki do produkcji rolnej*. Koncentrował się tu głównie na instrumentach ekonomicznych, które przez te związki się realizowały. Badał poziom kosztów i cen przemysłowych środków do produkcji rolnej. Rozprawa habilitacyjna została oceniona przez specjalistów bardzo wysoko. Problematyką kosztów i cen przemysłowych środków produkcji dla rolnictwa zajmował się w kolejnych publikacjach, uzyskując finansowe wsparcie na badania empiryczne z Instytutu Ekonomiki Rolnej.

W 1982 r. na zlecenie Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej podjął empiryczne badania na temat opłacalności produkcji tytoniu w okręgu lubelskim i leżajskim. Efektem tych badań była publikacja ogłoszona wspólnie z L. Gorajem *Ekonomiczne podstawy produkcji tytoniu w Polsce*.

Kolejny nurt badań Profesora Jana Zalewy, który pojawił się w okresie polskiej restrukturyzacji systemowej, dotyczył ogólnej analizy rozwoju rolnictwa regionu Polski południowo-wschodniej. Były to studia nad czynnikami stymulującymi rozwój rolnictwa oraz nad procesami dostosowawczymi poszczególnych grup gospodarstw do warunków rynkowych. Ważniejsze publikacje z tego zakresu to: *Możliwości i bariery rozwoju rolnictwa Lubelszczyzny w latach 1918–1989*; *Procesy przygotowawcze gospodarki żywnościowej do warunków gospodarki rynkowej*; *Uwarunkowania i problemy rozwojowe rolnictwa polskiego w gospodarce rynkowej* oraz *Opinie rolników w zakresie sprzedaży produktów rolnych*.

Badanie skutków urynkowienia rolnictwa umożliwiło Profesorowi Zalewie włączenie się do dyskusji na temat wielofunkcyjnego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w warunkach nowej rzeczywistości ekonomicznej. Efektem tych zainteresowań były kolejne publikacje: *Wytwarzanie odnawialnych surowców energetycznych nową formą wielofunkcyjnego rozwoju rolnictwa* oraz *Możliwości rozszerzania działalności rolnictwa*.

Nie wszystkie projekty naukowe udało się Profesorowi Zalewie zrealizować. W 2000 r. przygotował wspólnie z Profesorem E. Makoszem z Akademii Rolniczej w Lublinie projekt badawczy pn. „Procesy dostosowawcze ogrodnictwa wschodniej Polski do rynku krajowego i zagranicznego”. Mimo pozytywnych

recenzji specjalistów projekt ten nie został przyjęty przez Komitet Badań Naukowych z powodu braku środków.

Wydaje się, że ten ostatni projekt i jeszcze inne plany badawcze to zadania dla Profesora Jana Zalewy na przyszłość. Równocześnie nadchodzi już czas na sumowanie dorobku naukowego w postaci syntezy, która by obejmowała całość jego dokonań naukowych. Na takie dzieło życia Profesora Jana Zalewy, swoiste *opus magnum*, czekamy.

Profesor Jan Zalewa uczestniczył w wielu kongresach i konferencjach naukowych, między innymi na Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Krakowie w 1997 r. wygłosił referat *Regionalne zróżnicowanie dróg wejścia rolnictwa polskiego do Unii Europejskiej*. W 2002 r. na II Kongresie Historyków Wsi i Ruchu Ludowego wystąpił z referatem *Rola rolnictwa w gospodarce narodowej Polski*. Oba wystąpienia były już jakby próbą podsumowania dorobku naukowego.

Środowisko, z którego się wywodził, wpłynęło nie tylko na jego zainteresowania badawcze, ale także na działalność społeczno-polityczną. Swoje zainteresowania polityczne zaczął realizować już w szkole średniej, wstępując do Związku Młodzieży Wiejskiej. Była to druga połowa lat pięćdziesiątych XX w., lata tzw. odwilży postalinowskiej i – jak się wówczas wydawało – także odradzania się wiejskiego ruchu młodzieżowego na bazie tradycji Drugiej Rzeczypospolitej. Konsekwencją działalności w ZMW było wstąpienie w 1961 r., a więc jeszcze w trakcie studiów, do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Z partią tą związał swoją dalszą działalność polityczną, pełniąc w niej wiele ważnych funkcji. Już w czasie studiów na SGPiS sprawował funkcje prezesa uczelnianego komitetu ZSL, a następnie podobną funkcję pełnił na UMCS. W 1984 r. został powołany uchwałą Plenum NK ZSL na członka Komisji Polityki Gospodarczej. Swoją pozycję w ZSL wykorzystywał Jan Zalewa przede wszystkim do propagowania wiedzy ekonomicznej dotyczącej polskiej wsi i problemów polskiego rolnictwa, o czym świadczą wygłaszane na różnych forach aktywności politycznego ruchu ludowego referaty i prowadzone szkolenia. W pierwszych latach III Rzeczypospolitej zaangażował się w przebudowę ruchu ludowego, nawiązującego do tradycji Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Za swoje osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne, naukowe i polityczne Profesor Jan Zalewa był wielokrotnie nagradzany i odznaczany. Za osiągnięcia naukowo-badawcze był dwukrotnie wyróżniany nagrodą III stopnia Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1972 i 1977). Kilkakrotnie otrzymywał nagrody rektora za prace dydaktyczne i organizacyjne. W 1981 r. otrzymał Medal „Nauka w Służbie Ludu”, a w 1995 r. – Medal Komisji Edukacji Narodowej. W 1975 r. otrzymał Złotą Odznakę Honorową Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Otrzymywał też wysokie odznaczenia państwowe – w 1980 r. Złoty Krzyż Zasługi, a w 1988 r. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Profesor Jan Zalewa to człowiek niezwykle pogodnego usposobienia, w działaniu rozważny, podejmujący decyzje bez nadmiernego pośpiechu. Równocześnie bystry i krytyczny obserwator szukający wyjaśnień na różnych płaszczyznach, wykraczających znacznie poza uprawianą problematykę naukową. Wielokrotnie w trakcie 45 lat współpracy na Wydziale miałem zaszczyt i przyjemność prowadzić z nim rozmowy i dyskusje. Podziwiałem jego szerokie zainteresowania historyczne, a równocześnie swoisty realizm życiowy i polityczny.

Ze szczególnym sentymentem wspominam początki naszej kariery zawodowej, nasze spartańskie wówczas warunki mieszkaniowe. Mieszkaliśmy w tzw. Obórce – barakach, które pozostały po przejściowym obozie pracy z czasów okupacji przy cmentarzu na ul. Lipowej (dziś stoi tu Lublin Plaza). Mieszkało tam wówczas wielu asystentów nie tylko z Wydziału Ekonomicznego, po 6 w małych pokojach. Warunki były, jak na dzisiejsze czasy, niewyobrażalne, ale przyjaźnie wówczas zawarte przetrwały próby późniejszych „lepszych” czasów.

Z równym wzruszeniem wspominam nasze spotkania w podziemiach gmachu „Starej Humanistyki”, gdzie mieściła się część zakładów naukowych Wydziału, bardzo wówczas rozproszonego. Grono młodych pracowników Wydziału, choć jeszcze liczne, było niezwykle zintegrowane. Była to epoka „siermiężnego socjalizmu”, bez nadmiernych pokus materialnych, i być może dlatego więcej czasu można było poświęcić na spotkania koleżeńskie. Efektem tych spotkań były nie tylko przyjaźnie, ale nawet małżeństwa, jak w przypadku Jana Zalewy, który tu poznał swoją żonę Adę. Oboje pozostali związani z Wydziałem od jego powstania do chwili obecnej. Na tle dzisiejszego, zdezintegrowanego środowiska młodych pracowników naukowych tamte spotkania miały wymiar szczególny i wydaje mi się, że nie mogą się już powtórzyć. Wszystko odeszło w przeszłość, odeszli też w przeszłość już na zawsze niektórzy z uczestników tych spotkań.

Zawodowa i naukowa droga Profesora Jana Zalewy to 45 lat historii Wydziału Ekonomicznego, historii, którą tworzyli ludzie jego pokolenia.

Józef Duda